

Список використаних джерел

1. Берназ П. В. Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 4. С. 49–53. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/4/16.pdf>.
2. Шепітько В.Ю., Авдєєва Г.К. Інновації в діяльності криміналістичної юстиції. *Криміналістика й судова експертиза: Міжвідомчий науково-методичний збірник*. Вип. 59. Київ, 2014. С. 3–11.
3. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін. *Криміналістика*. Вид. 5. Київ, 2016. С. 640.
4. Павлюк Н. В. Фіксація доказової інформації за допомогою систем 3D-візуалізації : матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців НДІ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України за фундаментальними темами у 2018 р., м. Харків, 26 березня 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 158–160. URL: <https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/05>.
5. Костильова О.А. Результати впровадження в практику експертної служби МВС України реагенту для виявлення невидимих слідів крові BLUESTAR FORENSIC. С. 129–132. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/06f8635c-84d9-4f4c-ac43-01e421a403f4/content>.

Богатирчук Олександр Миколайович,
аспірант кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ, ОХОРОНИ НАДР, АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Конституція України у ст. 16 («Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави») передбачає захист екологічної безпеки [1]. Відповідна функція реалізується за допомогою регулювання відносин у сфері охорони, використання й відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання та ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на довкілля.

Повнота та всебічність розслідування досягається та забезпечується не лише встановленням обставин, що підлягають доказуванню (ст. 91 КПК України), а й усіх фактів, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, правильної кваліфікації вчиненого та призначення справедливої міри покарання. Під час розслідування кримінальних правопорушень у

сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря, передбачених ст. ст. 236–254 КК України, серед іншого, з'ясуванню підлягають такі обставини: які екологічні норми були порушені; хто винен у їх порушенні; до яких наслідків призвело порушення; яка матеріальна шкода спричинена тощо. Перелік таких обставин, визначається уповноваженою особою в кожному випадку окремо, виходячи з предмета й меж доказування, кваліфікуючих ознак злочину та обставин, зумовлених особливостями кожного провадження. Їх встановлення неможливе без використання спеціальних знань.

Спеціальними визнаються професійні знання, отримані під час навчання, а також навички, набуті досвідченою особою в процесі практичної діяльності в різних областях науки, техніки й інших суспільно корисних галузях людської діяльності, що використовують спільно з науково-технічними засобами при проведенні експертизи [2, с. 13, 14]. Спеціальні знання використовуються в ході розслідування при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря в декількох формах: як в процесуальній (залучення спеціалістів для участі у проведенні огляду документів; допиті осіб, які здійснювали розслідування, призначення та проведення експертиз), так і в непроцесуальній (отримання довідок і консультацій).

Судово-екологічна експертиза – одна з найважливіших процесуальних форм застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами завдання шкоди довкіллю. Це процесуальна дія, сутність якої полягає в спеціальному дослідженні, спрямованому на встановлення пов'язаних з порушенням екологічного законодавства обставин і фактів про екологічну подію, що призвела до загибелі людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, великих матеріальних збитків, а також до інших тяжких наслідків, і яке проведене в передбаченому процесуальним законом порядку обізнаними в галузі екології та певних прикладних науках особами за дорученням органу, що проводить розслідування, чи суду для встановлення фактичних даних, які у формі висновку судового експерта можуть стати доказом для встановлення істини в кримінальному провадженні [3, с. 71].

Слід зазначити, що судово-екологічна експертиза призначається не лише для встановлення меж антропогенного впливу (забруднення території, виснаження поверхневих чи підземних водоймищ, шкода тваринному та рослинному світу), але і його специфічних обставин, наслідків тощо. Значення судово-екологічної експертизи полягає в тому, що: висновок судово-екологічної експертизи є джерелом доказової інформації; за допомогою такої експертизи з'ясовують походження та причинні зв'язки окремих факторів, ознак, механізмів їхнього утворення; дає змогу визначити час настання й перебігу окремих явищ, встановити факти, що мають юридичне значення; допомагає дати правильну юридичну оцінку факту, явищу [3, с. 70, 71].

Зазначена експертиза носить комплексний характер, проводиться екологами, хіміками, фізиками, біологами, агротехніками, судовими медиками й іншими фахівцями. У її процесі розв'язуються питання, пов'язані з наслідками забруднення об'єктів навколишнього середовища, з виявленням механізму забруднення, встановлення порушення правил охорони навколишнього середовища, вивчення можливостей попередження негативного антропогенного впливу на довкілля тощо. Як слушно зазначає І.В. Гора, враховуючи комплексний характер зазначеної експертизи, спеціаліст може надати сторонам кримінального провадження допомогу в правильному формулюванні питань, які підлягають постановці перед експертом [4, с. 212].

На вимогу експертів надається інформація, яка міститься в різних документах. Найчастіше ними є: протоколи слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, допитів та ін.); акти працівників контролюючих природоохоронних органів, які фіксують факти порушення екологічного законодавства; акти перевірок, проведених природоохоронними органами; виписки з журналів, які відображають технологічний процес виробництва, зберігання, транспортування, скидання отруйних речовин і відходів виробництва; висновки за результатами інших експертних досліджень, що мають значення для проведення даної експертизи.

Експертизи окремих видів проводяться у зв'язку з необхідністю з'ясування обставин, які стосуються заподіяння шкоди живим організмам – людям, тваринам, птахам. Зокрема, важливим завданням судово-медичної експертизи є встановлення причини, механізму захворювання або смерті людини, дійсних або можливих наслідків для людей, викликаних забрудненням довкілля.

Окрему групу становлять завдання санітарно-епідеміологічного характеру, спрямовані на визначення безпеки господарської та іншої діяльності, умов праці, навчання, виховання, побуту, що прямо чи побічно негативно впливають або можуть вплинути на здоров'я населення; встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам санітарних норм; оцінку повноти та обґрунтованості санітарних і протиепідемічних заходів та ін.

Одним із проблемних питань при розслідуванні таких кримінальних правопорушень є встановлення розміру завданої шкоди. Так, відповідно до ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» шкода, заподіяна внаслідок порушення природоохоронного законодавства, підлягає компенсації в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища та за погіршення якості природних ресурсів. До того ж, застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів (ст. 68) [5]. Також Постановою Пленуму

Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 р. № 17 акцентовано увагу на необхідності ретельного встановлення причинного зв'язку між відповідними діями підсудного та фактом заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, з'ясування чи не зумовлені шкідливі наслідки факторами, що не залежали від волі підсудного (стихійне лихо, пожежа тощо) [6].

Питання, які вимагають використання відомостей з різних областей знання, вирішуються в рамках комплексної експертизи. Зокрема, при визначенні величини шкоди, завданої вчиненням кримінального правопорушення у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря матеріальної шкоди поряд зі спеціальними знаннями в галузі екології можуть знадобитися пізнання в агротехніці, зоотехніці або ветеринарії, залежно від того, чому саме заподіяна шкода – сільськогосподарським рослинам чи тваринам.

Отже, проблеми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря, ще недостатньо розроблені у криміналістиці. Судова експертиза є найефективнішим засобом виконання завдань кримінального судочинства у провадженнях даної категорії за умови неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства, щодо призначення та проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

До типових експертиз, які призначаються в ході розслідування кримінальних правопорушень ст. ст. 236–254 КК України, слід віднести: судово-екологічну, судово-медичну, судово-хімічну, санітарно-епідеміологічну, будівельно-технічну, агротехнічну, судово-ветеринарну експертизи. Основною експертизою, яка проводиться при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря, є судово-екологічна експертиза, яка по суті є комплексною та включає в себе дослідження різних видів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // ВВР. 1996. № 30. ст. 141.
2. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учебно-практическое пособие. Харьков : Эспада, 2005. 544 с.
3. Бордюгов Л.Г. Судово-екологічна експертиза – основна форма використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти довкілля. *Криміналістичний вісник*. 2008. № 2 (10). С. 67–71.
4. Гора І.В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 209–214.
5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р., № 1264-ХІІ // ВВР. 1991. № 41. Ст. 546.

6. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля : *Постанова Пленуму Верховного Суду України* від 10 груд. 2004 р., № 17 // Вісник Верховного Суду України. 2005. № 1. С. 9–12.

7. Експертизи в судовій практиці: навчальний посіб. за заг. ред. В.Г. Гончаренко, І.В. Гори. К.: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

Бойко Анастасія Василівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чорноус Юлія Миколаївна,

професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

На сьогоднішній день ми живемо в умовах особливого правового режиму – режиму воєнного стану. Повномасштабне вторгнення росії на територію нашої країни змінило наше життя та одним з найвагоміших чинників досягнення перемоги на усіх фронтах нашого протистояння агресору стало об'єднання зусиль, спільна праця і взаємна допомога.

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

14 березня 2022 року набрав чинності наказ Міністерства юстиції України «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану» № 1138/5, яким:

1) зупинено проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, позапланових контрольних перевірок діяльності судових експертів та перевірок відповідності робочого місця, розпочатих відповідно до Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 12 грудня 2011 р. № 3505/5, на період до останнього календарного дня (включно) місяця, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан;

2) перенесено проведення планових перевірок діяльності атестованих судових експертів, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, які мали розпочатися у період з 24 лютого 2022 р., відповідно до скоригованого графіка перевірок;